

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เข้าใจถึงพัฒนาการของเศรษฐกิจชุมชน ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการคงอยู่ของเศรษฐกิจบ้านกุง ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับการปรับตัวของเศรษฐกิจเพื่อให้อยู่ได้ ที่มีผู้ศึกษาไว้ในด้านต่างๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ต่อไป เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแบ่งออกได้ดังนี้

1. เอกสารเกี่ยวกับชุมชน
2. เอกสารเกี่ยวกับองค์ประกอบของชุมชน
3. เอกสารเกี่ยวกับทฤษฎีด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ
4. งานวิจัยที่เกี่ยวกับชุมชน
5. งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

เอกสารเกี่ยวกับชุมชน

นักวิชาการได้กล่าวถึงชุมชนในแง่มุมต่างๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น ความหมายของชุมชน องค์ประกอบของชุมชนและโครงสร้างของชุมชน ดังนี้

1. ความหมายของชุมชน

ความหมายของชุมชน ได้มีผู้ให้ความหมายและมุมมองต่างๆ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2524, หน้า 112) ให้คำจำกัดความ "ชุมชนหรือประชาคม" คือกลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมที่ประสานกันในวงแคบกว่าชุมชนหมายถึงเขตพื้นที่ ระดับของความคุ้นเคยและการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นมีการสร้างสรรค์ใกล้ชิดดีกว่า และมีความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติหรือศาสนา และมีความรู้สึกและทัศนคติทั้งมวลที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมกันเข้าเป็นกลุ่ม

กรมการพัฒนาชุมชน (2527, หน้า 77) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า หมายถึงกลุ่มคนที่มีความคิดไปในแนวทางเดียวกัน และสามารถรวมกำลังดำเนินงานกิจกรรมใดๆ เพื่อประโยชน์ร่วมกันได้

พัฒน์ สุจำนงค์ (2517, หน้า 4) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า หมายถึง ดินแดนทั่วไปที่มีคน จำนวนมากกว่า 2 คน ขึ้นไปที่ได้ร่วมกันด้วยธรรมชาติอย่างเดียวกัน คือ มีความคิดความเห็นพ้องต้องกันรวมตัวกันที่จะทำอะไรร่วมกัน และก็หวังที่จะไปสู่ผลสำเร็จนั้นอย่างเดียวกัน

เสาวคนธ์ สุดสวาท (2524, หน้า 117) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า ชุมชนเป็นการรวมกันอยู่เป็นกลุ่ม ตั้งแต่กลุ่มขนาดเล็ก เช่น หมู่บ้านไปจนถึงกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น เมือง ประเทศ หรือหมายถึงอาณาบริเวณท้องถิ่นหนึ่งๆ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นนั้นมีภาษาพูดเดียวกัน มีจารีตประเพณีอย่างเดียวกัน มีความรู้สึกเป็นแบบเดียวกัน และมีการกระทำไปตามทัศนคติซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกัน

ประดิษฐ์ มัชฌิมา (2522, หน้า 42) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า ชุมชนคือกลุ่มชนที่มีความรู้สึกนึกคิดและผลประโยชน์ร่วมกัน อาศัยอยู่ในบริเวณหรือที่เดียวกัน มีการใช้ประโยชน์และบริการทางสังคมร่วมกัน

สุวิทย์ ยี่งวรพันธุ์ (2521, หน้า 51) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า ชุมชนหมายถึงกลุ่มชนซึ่งรวมตัวกันอยู่โดยมีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะโดยอาศัยหลักผูกพันในทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนาเดียวกันก็ตามที่ทำให้แต่ละบุคคลมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนั้นๆ

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2525, หน้า 3) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า ชุมชนหมายถึงพื้นที่อันเป็นที่อยู่อาศัยของคน และความหมายถึงกลุ่มของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น โดยมีความสนใจวัตถุประสงค์ เป้าหมายและจุดหมายในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า ชุมชนหมายถึงองค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่ง และปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้

สรุป ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มารวมกัน มีความผูกพันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในยามที่เดือดร้อน ความผูกพันจะเป็นทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีกฎระเบียบ ข้อตกลงร่วมกัน เพื่อสร้างเป็นบรรทัดฐานเดียวกันในการอยู่ร่วมกันภายในชุมชน

2. องค์ประกอบของชุมชน

นักวิชาการได้กล่าวถึงประกอบของชุมชนไว้หลายท่าน ที่น่าสนใจคือ

ประดิษฐ์ มัชฌิมา (2522, หน้า 42) ได้แบ่งองค์ประกอบของชุมชน คือ มีคน อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีความรู้สึกนึกคิดและมีผลประโยชน์ร่วมกัน มีการติดต่อและไปมาหาสู่กันเป็นประจำ มีสถาบันทางสังคมที่ให้ประโยชน์แก่ชุมชนได้

พัฒน์ สุจ้านงค์ (2525, หน้า 4) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของชุมชน ว่า ชุมชน คือ กลุ่มบุคคล ครอบคลุมอาณาเขตบริเวณแห่งหนึ่ง มีสภาพความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน มีผลประโยชน์และความสะดวกสบายร่วมกัน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525, หน้า 8) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของชุมชน ว่า มีประชากรจำนวนหนึ่ง เป็นสถาบันทางสังคม เป็นองค์ประกอบทางสังคม และมีอาณาเขตทางภูมิศาสตร์

สมเกียรติ ดันสกุล (2525, หน้า 121-122) ได้แบ่งองค์ประกอบของชุมชนออกเป็น 5 ประการ คือ มีสถานที่ตั้งหรืออาณาเขต มีประชาชนหรือพลเมือง มีความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลในชุมชน มีบริการสาธารณะภายในชุมชน มีการจัดระเบียบชุมชน

ลำพอง บุญช่วย (2524, หน้า 5-6) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของชุมชน ว่า ได้แบ่งองค์ประกอบของชุมชนออกเป็น 3 ประการ คือ องค์ประกอบด้านวัตถุและทรัพยากรธรรมชาติ ต้องมีบ้านเรือน องค์การรัฐบาลและเอกชน ตลอดจนพืช สัตว์ แร่ธาตุต่างๆ ดิน แม่น้ำ ลำคลอง ทะเลสาบ ภูเขา ป่าไม้ องค์ประกอบเกี่ยวกับคน ได้แก่ จำนวนพลเมือง จำนวนครอบครัวการทำมาหากินของผู้คน ฐานะทางเศรษฐกิจ ระบบการปกครอง ตลอดจนกิจกรรมอื่นๆ ของผู้คนในชุมชน องค์ประกอบทางจิตใจ ได้แก่ ความร่วมมือความเชื่อ ศาสนา เจตติ แนวความคิด ตลอดจนธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2524, หน้า 7) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของชุมชน ว่า องค์ประกอบของชุมชนต้องมี คน มีความสนใจของคนที่มีต่อเรื่องเดียวกัน มีอาณาบริเวณ มีการปฏิบัติต่อกัน มีความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในชุมชน

อิจินและโดนาฟ (อ้างอิงใน สนธยา พลศรี, 2533, หน้า 15-16) ได้แบ่งองค์ประกอบของชุมชนออกเป็น 3 ประการคือ

1. องค์ประกอบด้านมนุษย์ (Human Component)
2. องค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อม (Man Made Component)
3. องค์ประกอบด้านสิ่งทีธรรมชาติสร้างขึ้น (Natural Component)

องค์ประกอบด้านมนุษย์ เป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในทุกชุมชน จากวิวัฒนาการของมนุษย์เป็นต้นมาจนถึงทุกวันนี้ มนุษย์ชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่มหรือจำเป็นต้องรวมกันเป็นกลุ่ม สรุปได้ว่าในทุกชุมชนไม่มีใครเลยที่ถูกทอดทิ้งอยู่คนเดียว โดยไม่มีการไปมาหาสู่ติดต่อกับบุคคลอื่นในชุมชนนั้น การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มมีหลายลักษณะและหลายรูปแบบ เช่น ครอบครัว เพื่อนฝูง กลุ่มพ่อค้า เป็นต้น คือมีทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและกลุ่มไม่เป็นทางการ หรือต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น หรือกลุ่มอื่น ก็เนื่องจากมีกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือมีความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และคนที่เป็นสมาชิกของกลุ่มใดๆ ก็ตามย่อมมีความสัมพันธ์ต่อสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน หรือกับกลุ่มอื่นๆ อีกเป็นลูกโซ่เกี่ยวพันกันไป สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญขององค์ประกอบด้านมนุษย์

องค์ประกอบด้านสิ่งที่มนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้น สิ่งที่มนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมีมากมายหลายลักษณะทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม และได้นำไปใช้ในชุมชนไม่ว่าจะเป็นเครื่องอำนวยความสะดวก หรือสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม รถยนต์ ฯลฯ นอกจากนี้สิ่งที่เป็นวัตถุแล้วมนุษย์ยังสร้างแนวความคิด ปรัชญา ค่านิยม ความเชื่อ ความรู้ต่างๆ ฯลฯ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งนั้น องค์ประกอบเหล่านี้แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ซึ่งมีสภาพและระดับต่างๆ กัน การประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์ ไม่มีที่สิ้นสุดและถ่ายทอดสืบต่อกันไปตลอดเวลา สิ่งทั้งหลายที่มนุษย์คิดค้นขึ้นนี้จะมีความสัมพันธ์ต่อกันในแต่ละชนิดของมันเอง ความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านี้คล้ายๆ กับลูกโซ่ที่ติดต่อกันเป็นช่วงๆ อันเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ภายในองค์ประกอบของสิ่งที่มนุษย์คิดค้นขึ้น เช่น สร้างรถยนต์ขึ้นมา ก็นำไปใช้วิ่งบนถนนที่สร้างขึ้น และอาจไปทำให้เกิดฝุ่นปลิวไปสร้างความเดือดร้อนให้กับบ้านเรือน หรือสามารถที่จะชนผลผลิตพวกพืชผักผลไม้ไปขายที่ตลาดได้เร็วขึ้น เป็นต้น

องค์ประกอบด้านสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้นมา สิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้นหมายรวมทุกอย่างที่เกี่ยวกับพืช สัตว์ ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย ซึ่งทุกชุมชนจะมีสิ่งซึ่งธรรมชาติสร้างขึ้นเป็นส่วนประกอบอยู่ทั้งนั้น สิ่งต่างๆ แต่ละชนิดในชุมชนที่ธรรมชาติสร้างขึ้นจะมีความสัมพันธ์ต่อกันเหมือนองค์ประกอบที่กล่าวมาแล้วทั้ง 2 ประเภท เช่น สภาพอากาศที่แห้งแล้ง จะทำให้ดินแตกกระแหงและไม่มีน้ำพอเพียงสำหรับการเจริญเติบโตของพืชผล เป็นต้น

สรุป องค์ประกอบของชุมชนทั้ง 3 ประการจะมีความสัมพันธ์และมีการปฏิบัติต่อกันระหว่างองค์ประกอบที่อยู่ภายในชุมชนหนึ่งๆ เริ่มจากองค์ประกอบด้านมนุษย์ นอกจากจะมีความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันแล้ว ยังจะต้องไปมีความสัมพันธ์ต่อสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้นและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วย เช่น มนุษย์ร่วมมือกันไปช่วยกันตัดไม้ในป่า แล้วนำมาสร้างบ้านเรือนที่อยู่

อาศัย เป็นต้น องค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้จะต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา แต่อย่างไรก็ตามองค์ประกอบดังกล่าวนี้จะไม่มีความเจริญที่ไม่เท่าเทียมกัน เพราะว่ามีตัวบงการ (Control Point) หรือกลไกที่มีบทบาทในการควบคุม สนับสนุนหรือส่งเสริมองค์ประกอบทั้ง 3 ของชุมชนให้เจริญก้าวหน้าหยุดอยู่กับที่หรือมีการเปลี่ยนแปลงไป ตัวบงการที่สำคัญนี้คือระบบต่างๆ ในชุมชนนั้นๆ นั่นเอง คือ

1. ระบบการปกครอง ระบบการบริหารประเทศย่อมขึ้นอยู่กับการจัดรูปแบบการปกครอง อาจเป็นแบบกระจายอำนาจ (Decentralization) หรือเป็นแบบรวมอำนาจอยู่ส่วนกลาง (Centralization) และรูปแบบการปกครองที่มีอิทธิพลในการกำหนด หรือบงการองค์ประกอบขององค์ประกอบของชุมชนในรูปแบบหนึ่งรูปแบบใด เช่น ระบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ แบบเสรีนิยม ชุมชนที่มีระบบการปกครองต่างกันย่อมมีเสถียรภาพ การแสดงออกที่แตกต่างกัน และย่อมส่งผลสะท้อนมาถึงวิถีชีวิตของบุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้น และความสัมพันธ์และการปฏิบัติต่อกันกับองค์ประกอบอื่นๆ ย่อมผิดแผกแตกต่างกันไป

2. ระบบเศรษฐกิจ อิทธิพลของระบบเศรษฐกิจต่อองค์ประกอบนับว่ามีมากที่สุด การที่ชุมชนใดหรือประเทศใดจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมหรือเกษตรกรรมนั้นนับได้ว่าเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน อย่างประเทศไทยเรามักจะกล่าวกันอยู่เสมอว่า ระบบเศรษฐกิจเป็นเกษตรกรรม ผลผลิตและรายได้ประชาชาติส่วนใหญ่ได้จากผลผลิตทางเกษตร เครื่องมือเครื่องใช้ในชุมชนจึงเป็นเครื่องมือเพื่อการเกษตรเสียส่วนมาก ปัญหาเรื่องการตลาด การผลิตจึงเป็นปัญหาของทางเกษตร แต่หากเป็นชุมชนที่ระบบเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับอุตสาหกรรม ชุมชนนั้นก็จะมีเครื่องมือเครื่องใช้เพื่ออุตสาหกรรมมากกว่าเพื่อการเกษตรกรรม

3. ระบบการศึกษา ความเจริญของชุมชนและความล้ำหลังของชุมชน เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วจะเห็นว่า ระบบการศึกษาเป็นตัวการสำคัญที่มีบทบาทไม่น้อยทีเดียว ชุมชนใดที่ระบบการศึกษาได้แผ่ขยายกว้างขวาง สมาชิกในชุมชนมีการศึกษาสูงโดยเฉลี่ยแล้วการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เจริญขึ้นย่อมมีมาก เพราะการถ่ายทอดวิชาความรู้และการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ ย่อมมีมากขึ้นกว่าในชุมชนที่สมาชิกในชุมชนยังไม่มีการศึกษา หรือโดยเฉลี่ยแล้วอยู่ในขั้นต่ำ ระบบการศึกษานี้ย่อมจะสร้างความสัมพันธ์ของทั้งสามองค์ประกอบให้สัมพันธ์ยิ่งขึ้น หรือแบบง่ายๆ อย่างเช่นชุมชนในเมือง คนในชุมชนมีการศึกษามากกว่าในชนบท สถาบันทางสังคม (Social Institution) หรือกลุ่มถาวร (Permanent Groups) ย่อมมีมากกว่าในชนบท ซึ่งมีเพียงสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหลักการรวมกลุ่ม เพื่อกิจกรรมบางอย่างร่วมกันก็จะทำในรูปลักษณะง่ายๆ และกลุ่มจะสลายตัวไปเมื่อกิจกรรมสิ้นสุดลง

4. ศาสนา ตัวกำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภายในชุมชนหนึ่งๆ ที่สำคัญไม่น้อย โดยเฉพาะในชุมชนที่ยังอยู่ในขั้นพัฒนา (Developing Community) คือศาสนา ศาสนาในที่นี้ย่อมาหมายความว่าความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการกระทำพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา การศึกษาของนักมนุษยวิทยาพบว่า อิทธิพลเรื่องความเชื่อต่อศาสนาหรือลัทธิศาสนาของชุมชนนั้นมีอิทธิพลมากที่จะสร้างความสัมพันธ์ หรือการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของชุมชนหนึ่งๆ ได้อย่างมาก เช่น ชุมชนที่เอาจนุชย์มาบูชาเพื่อบูชาภัยโดยเชื่อว่าพระเจ้าจะบันดาลประโยชน์ให้หากได้มีการบูชาแล้ว

5. ตัวบ่งการอื่นๆ นอกจากตัวบ่งการใหญ่ทั้งสี่ประการดังกล่าวมาแล้ว ยังอาจมีตัวบ่งการอื่นๆ อีกเช่น ตัวบ่งการที่ธรรมชาติสร้างสรรคให้เช่นสัตว์ การเกิดอุทกภัย หรือมีอากาศหนาวจัด ร้อนจัด มีภูเขาไฟ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลต่อองค์ประกอบของชุมชนอยู่มาก

ทฤษฎีด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ

นักเศรษฐศาสตร์ได้เสนอแนวทางหรือทฤษฎีในการพัฒนาเศรษฐกิจเอาไว้มากมาย แต่ในที่นี้จะยกมาเป็นตัวอย่างเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาเพียง 5 ทฤษฎีคือ ทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น ทฤษฎีผ่านหล่นจากฟ้า ทฤษฎีการกระจายและการเติบโตทางเศรษฐกิจ ทฤษฎีความทันสมัย และทฤษฎีการด้อยพัฒนาและการพึ่งพา

1. ทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น (The Stages of Economic Growth Theory)

เจ้าของทฤษฎีนี้คือ (W.W. Rostow) เป็นทฤษฎีที่เน้นหนักไปในทางการพัฒนาระบบการผลิต การขยายตัวด้านการผลิต การกระจายผลผลิตว่าจะทำให้ระบบเศรษฐกิจเจริญก้าวหน้า โดยใช้ระบบเศรษฐกิจของยุโรปตะวันตกหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นตัวแบบในการศึกษา สรุปว่า "การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นจะเป็นลำดับขั้น" และมี 5 ขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่หนึ่ง ระบบเศรษฐกิจสังคมแบบดั้งเดิม (Traditional Society) เป็นเศรษฐกิจของมนุษย์สังคมดั้งเดิมที่ผูกพันอยู่กับจารีตประเพณีอย่างมาก การขยายตัวทางเศรษฐกิจมีน้อยมาก เพราะอาชีพหลักคือการเกษตรนั้นยังไม่มีเทคโนโลยีเกิดขึ้นมากนัก ผลผลิตจึงมีน้อย ครอบครัวเป็นหน่วยงานสังคมที่สำคัญที่สุด ทำหน้าที่ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค

ขั้นตอนที่สอง ขั้นเตรียมการพัฒนา (Precondition for Take - off) เป็นระยะที่สังคมได้มีการติดต่อค้าขายกับสังคมภายนอกมากขึ้น เพราะการคมนาคมติดต่อกันสะดวกสบายขึ้น สถาบันสังคมเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันอย่างชัดเจน การประกอบอาชีพเริ่มพัฒนามากขึ้นทั้งปริมาณและคุณภาพ มีการขยายตัว เพื่อเพิ่มคุณภาพการผลิต ผลผลิตกลายเป็นการผลิตเพื่อส่งขายมากขึ้น ขั้นนี้มีการนำเทคนิควิธีการใหม่ๆ มาใช้มากขึ้น มีการสร้างทุนพื้นฐานอย่างกว้างขวาง

ขั้นตอนที่สาม ขั้นเข้าสู่กระบวนการพัฒนา (Take – off Stage) เป็นระยะที่มีการตื่นตัวด้านการลงทุนทุกสาขา ทั้งด้านการเกษตร อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม การศึกษา โดยภาคอุตสาหกรรมได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษ อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีโครงสร้างทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น สังคมเมืองได้เกิดขึ้นและขยายตัวอย่างรวดเร็วมาก

ขั้นตอนที่สี่ ขั้นทะยานเข้าสู่ภาวะของความอุดมสมบูรณ์ (Drive – to Maturity Stage) ขั้นนี้เป็นผลมาจากขั้นที่สาม เมื่อเศรษฐกิจในสังคมขยายตัว ทำให้ความเป็นอยู่ของสมาชิกในสังคมมีความสะดวกสบายมากขึ้น เครื่องมือเครื่องใช้ ตลอดจนเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ มีมากขึ้น มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีต่างๆ การจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ แรงงาน ส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานที่มีฝีมือ มีเครื่องทุนแรง เข้ามาใช้แทนแรงงานคนมากขึ้น สถานภาพของคนในสังคมส่วนใหญ่ อยู่ในช่วงที่ต้องการความก้าวหน้าในชีวิตที่สูงยิ่งๆ ขึ้นกว่าเดิม

ขั้นตอนที่ห้า ขั้นอุดมสมบูรณ์ (Stage of High Mass Consumption) เป็นขั้นที่สมาชิกในสังคมมีมาตรฐานการครองชีพสูงมาก มีเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีคุณภาพคอยอำนวยความสะดวก วิถีชีวิตส่วนใหญ่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่มาก ประชาชนมีการบริโภคที่สมบูรณ์โดยทั่วหน้ากัน มีการจ้างงานเต็มที่ ประชาชนจะมีความรู้สึกมั่นคง ดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

ทฤษฎีนี้เป็นที่ยอมรับกันมากในระยะแรก แต่ต่อมาถูกโต้แย้งว่าไม่สามารถใช้อธิบายกับสังคมอื่นๆ ที่อยู่นอกทวีปยุโรปได้ และในความเป็นจริงแล้วการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของสังคมต่างๆ ในโลกก็ไม่อาจดำเนินไปตามทฤษฎีนี้ได้ทั้งหมด ดังนั้นในปัจจุบันนักเศรษฐศาสตร์จึงไม่เป็นที่ยอมรับมากนัก แต่อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้ เพราะการพัฒนาชุมชนนั้นมีลักษณะเป็นกระบวนการคือ มีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่สัมพันธ์กันและต้องใช้เวลาในการที่จะปรากฏผลออกมา ดังนั้นในการพัฒนาชุมชนจึงต้องดำเนินงานเป็นขั้นตอน มีการแก้ไขปรับปรุงกิจกรรมต่างๆ ให้เหมาะสมและนำไปสู่ขั้นตอนที่สูงขึ้นเสมอจนกระทั่งบรรลุจุดหมายปลายทาง

2. ทฤษฎีฝนหล่นจากฟ้า (Trickledown Effect Theory)

ทฤษฎีนี้มีแนวความคิดว่าคนในสังคมนั้นมีหลายระดับชั้น แต่ระดับชั้นมีความสามารถในการรับการพัฒนาดังกล่าวไม่เท่ากัน ในขณะที่ทรัพยากรสำหรับการพัฒนาอยู่อย่างจำกัด หากนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งหมดแบ่งเฉลี่ยให้ทุกคนในสังคมในจำนวนที่เท่าๆ กัน หรือมาจัดสรรให้เกิดผลประโยชน์ต่อทุกคนในปริมาณที่เท่ากันแล้ว ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในสังคมก็จะมีไม่มากเท่าที่ควร เพราะการเร่งรัดพัฒนาจะมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น งบประมาณ ทรัพยากร เทคโนโลยีและคุณภาพของประชากร ดังนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจจึงต้องให้เกิดขึ้นกับกลุ่มคนที่มี

ความพร้อมหรือได้เปรียบในสังคมก่อน เมื่อคนกลุ่มนี้สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่แล้ว ผลของการพัฒนา ก็จะค่อยๆ กระจายลงมายังกลุ่มคนชั้นกลาง และคนยากจนในสังคมตามลำดับ มีลักษณะที่เปรียบเทียบได้กับการตักน้ำใสในอ่างน้ำใบเล็กที่สุด ซึ่งอยู่บนสุดก่อนเมื่อน้ำในอ่างใบบนสุดเต็ม ก็ จะล้นออกมาสู่ใบถัดลงมาซึ่งเป็นใบที่ใหญ่กว่าเดิมนิดหน่อยแล้วในที่สุดเมื่อใบนั้นเต็มอีก น้ำก็จะ ล้นอ่างไหลลงมาสู่ใบล่างอีกเรื่อยๆ จนกระทั่งน้ำเต็มอ่างทุกใบ

สรุปหมายความว่า อ่างใบเล็กที่สุดและอยู่บนสุด เปรียบเหมือนคนชั้นสูงที่มีฐานะร่ำรวย ซึ่งมีความพร้อมในการพัฒนาสูง จะได้รับการสนับสนุนหรือเปิดโอกาสให้ได้รับผลจากการพัฒนา มากที่สุดเหมือนกับการตักน้ำใสอ่างใบบนสุดก่อน จนกระทั่งน้ำล้นออกมาข้างล่างแล้วก็ยังใฝ่ผ่าน อ่างใบนี้ไปอีก เพื่อหวังให้ไหลลงสู่อ่างที่อยู่ข้างล่างไปเรื่อยๆ การตักน้ำใสอ่างใบบนสุด หมายถึงการ สร้างปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาประเทศ เช่น การสร้างถนน การสร้างไฟฟ้า ประปา การยกเว้น ภาษีนำเข้าเครื่องจักรกลในโรงงานต่างๆ คนที่มีขีดความสามารถในการซื้อรถมาใช้ คนที่มี เครื่องใช้ไฟฟ้า มีโรงงานอุตสาหกรรม ก็คือคนชั้นสูงที่มีฐานะร่ำรวยนั่นเอง อ่างชั้นต่อๆ มากก็ เปรียบเสมือนผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ ที่เข้ามาเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ที่ได้รับค่าตอบแทน สูงก็จะกลายเป็นคนชั้นกลาง นักธุรกิจรายย่อยกิจกรรมบริการก็จะเกิดขึ้น อันเป็นผลพลอยได้จาก การมีโรงงานอุตสาหกรรม และนำไปสู่การจ้างแรงงานไร้ฝีมือหรือกรรมกร ทำให้คนทั่วไปมีอำนาจ ชื้อมากขึ้น ธุรกิจบริการรายย่อย เช่น รถรับจ้าง ร้านอาหาร เป็นต้น ก็จะเกิดตามมา ซึ่ง เปรียบเสมือนการไหลของน้ำที่ไหลผ่านอ่างน้ำที่อยู่ข้างบนหลายๆ ใบ ก่อนที่จะไหลสู่ใบล่างสุด ซึ่งเป็นอ่างใบใหญ่ที่สุด

สรุป พัฒนาการทางเศรษฐกิจ จะเริ่มจากระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมของมนุษย์คือจะมีความผูกพันกับแบบแผนจารีตประเพณี นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาโดยการเล่าสู่การฟัง การขยายตัวทางเศรษฐกิจมีน้อย เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติยังมีอยู่ เป็นจำนวนมาก อาชีพหลักทำการเกษตร ไม่มีเทคโนโลยีผลผลิตมีจำนวนน้อย ครอบครัวจะเป็น หน่วยที่สำคัญที่สุดในเวลานั้น คือเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ต่อมาชุมชนเริ่มมีการพัฒนาและมีการติดต่อกับโลกภายนอก การคมนาคมมีความสะดวกรวดเร็วกว่าแต่ก่อน เกิดการเปลี่ยนแปลง และแพร่กระจายทางวัฒนธรรมบริโภคนิยมเข้ามาในชุมชน และท้ายสุดการดำเนินชีวิตของผู้คน ภายในชุมชนก็เริ่มซึมซับรูปแบบของวิถีชีวิตคนเมืองเพิ่มมากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เกิดการ แลกเปลี่ยนและปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิตประจำวันใหม่เพื่อความทันสมัย

งานวิจัยเกี่ยวกับชุมชน

ในงานวิจัยนี้จะได้กล่าวถึงงานวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางเศรษฐกิจของชุมชน โดยทั่วไปในสังคมไทยก่อน จากนั้นจึงจะกล่าวถึงงานวิจัยที่แสดงถึงการปรับตัวของคนในชุมชนต่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อความอยู่รอดของคนในชุมชนต่างๆ ของประเทศไทยต่อไป

กนก ฤกษ์เกษมและลือชัย จุลาสัย (2544, หน้า 5) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจภาคเหนือตอนบนเศรษฐกิจการเกษตร : ระบบการผลิตพืช พบว่าภาคเหนือมีขนาดเศรษฐกิจที่ไม่ใหญ่มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับภาคต่างๆ ของประเทศ โดยมีมูลค่าผลิตภัณฑ์รวมทั้งสิ้นประมาณ 23,049 ล้านบาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 54.6 ของภาคเหนือ และร้อยละ 5.18 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539) โครงสร้างเศรษฐกิจภาคเหนือตอนบนได้ปรับสู่กิจกรรมนอกภาคเกษตรมากขึ้นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะภาคบริการมีสัดส่วนเป็นอันดับหนึ่ง (ร้อยละ 16.66) และภาคเกษตร (ร้อยละ 15.01) ในขณะที่เดียวกันภาคอุตสาหกรรม และการก่อสร้างได้มีการขยายตัวอย่างสูงและมีบทบาทมากขึ้นในโครงสร้างเศรษฐกิจในช่วงแผนฯ 6 ต่อมาถึงแผนฯ 7 โดยมีสัดส่วนเป็นร้อยละ 12.85 และ 10.63

จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ (2546, หน้า 25) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือตอนล่าง พบว่าเศรษฐกิจหมู่บ้านในเขตภาคเหนือตอนล่างในยุคประมาณต้นศตวรรษที่ 20 มีลักษณะพอเพียง การผลิต การกระจาย และการบริโภคผลผลิตหมุนเวียนอยู่ในชุมชนและระหว่างชุมชน ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร จำนวนประชากรน้อย ตลอดจนวิถีธรรมนิยมปฏิบัติในชุมชน ล้วนเป็นปัจจัยก่อให้เกิดความสมดุลอย่างดีในชีวิตของชาวบ้าน คำกล่าวที่ว่าในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ไม่เกินจริงเลยสำหรับชาวภาคเหนือตอนล่าง ประมาณกลางศตวรรษที่ 20 เศรษฐกิจของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงจากแบบพอเพียงมาเป็นเศรษฐกิจการตลาด สาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงมีหลายประการ เช่น นโยบายของรัฐเกี่ยวกับการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจเพื่อขยายการส่งออก การเพิ่มขึ้นของประชากรในเขตภูมิภาค การขยายตัวของระบบทุนนิยม การขยายตัวของเทคโนโลยีตะวันตก ความเสื่อมถอยของวัฒนธรรมชุมชนชนบท ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อหมู่บ้าน ชาวบ้านพบว่า อีสราภพในการดำรงชีวิตลดลงไปเรื่อยๆ เนื่องจากต้องพึ่งพิงอยู่กับปัจจัยภายนอกหลายประการ ในแง่ของความสะดวกรบายทางวัตถุ ชีวิตของพวกเขาไม่ยากลำบากเท่าบรรพบุรุษแต่ที่ว่าหมู่บ้านต้องจ่ายราคาแพงสำหรับสิ่งเหล่านี้ ครอบครัวต้องมีหนี้สินสภาพแวดล้อมถูกทำลาย ครอบครัวต้องแยกจากกันไปแสวงหางานชีวิตใหม่ในเมืองต้องอยู่กับความแออัดและยากจนต่างๆ ที่เผชิญกับความ

ยากลำบาก แต่หมู่บ้านยังคงดำรงอยู่ประมาณปลายศตวรรษที่ 20 จนถึงปัจจุบัน เราได้เห็น
ขบวนการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของชาวบ้านเกิดขึ้นอยู่โดยทั่วไป

จารีต สิริทิพา (2546, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษา
ประเพณีปักธงชัยเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก พบว่าด้าน
ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการใช้ศักยภาพทางภูมิปัญญาในการสร้าง และสืบทอดภูมิปัญญาด้านการ
กำหนดเวลา สถานที่ การกำหนดใช้ธงเป็นวัสดุทางวัฒนธรรม แล้วยังมีการเชื่อมโยงรายละเอียด
ของกิจกรรมเข้ากับสถาบันศาสนา ซึ่งเป็นสถาบันหลักของสังคมมีการยอมรับประเพณีหลวงเข้า
ผสานกับประเพณีราษฎร์ การกำหนดให้ปักธงทุกปีโดยใช้วิธีชูขวัญลงโทษตามพื้นฐานความเชื่อ
ของท้องถิ่น เป็นการใช้ภูมิปัญญาที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้ประเพณีปักธงชัย
ดำรงสถานภาพความเป็นมรดกของสังคมควบคู่ไปกับการเป็นสถาบันแห่งความเชื่อถือศรัทธา มา
ตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ประเพณีปักธงชัยเป็นประเพณีที่เกิดจากชุมชนเพื่อชุมชนของตนเอง
จึงมีลักษณะความเป็นพื้นถิ่นโดยแท้ ลักษณะดังกล่าวแสดงถึงการใช้ภูมิปัญญาในการยืดหยุ่นและ
ปรับผ่อนปรนรายละเอียดของกิจกรรมโดยที่คงแก่นแท้ของประเพณีหลักไว้

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540, หน้า 72) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต
พบว่า เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีตเป็นเศรษฐกิจพอเพียงชีพ ผลิตเพื่อกินเพื่อใช้เอง คงอยู่และผลิต
ซ้ำได้ด้วยตัวเองไม่ต้องพึ่งโลกภายนอก มีความผูกพันภายในสูง ครอบครองที่ดินผ่านการเป็น
สมาชิกของชุมชน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการผลิตมีความเพียงพอในตัวเอง หัตถกรรมรวมอยู่กับ
เกษตรกรรม คือ ทอผ้าและปลูกข้าวในครัวเรือนเดียวกัน มีความเชื่อร่วมกัน คือนับถือผีปู่ย่าตายาย
เดียวกันของหมู่บ้าน นับญาติและทำกิจกรรมสังคมร่วมกันยังไม่มีแบ่งแยกชนชั้น หรือหากมีคือ
มีทาส ทาสก็ถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ทำให้ไม่มีการขัดแย้งระหว่างชนชั้นภายในหมู่บ้าน
ความสัมพันธ์ทางการผลิต มีลักษณะคล้ายชุมชนสังคมนิยมบุพกาล เป็นชุมชนขนาดเล็กที่สมาชิก
เห็นอกเห็นใจช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แต่ชุมชนมีเทคโนโลยีการผลิตทำอาหารจาก
ธรรมชาติโดยตรง เช่น หาผักหาปลาธรรมชาติเพราะเครื่องมือในการผลิตเป็นแบบโบราณ ผลิตได้
เพียงยังชีพ แทบไม่เหลือส่วนเกิน และหากฝนแล้งหรือน้ำท่วมก็ไม่พอกิน

พรพิไล เลิศวิชา (2546, หน้า 275) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องชุมชนหมู่บ้านลุ่มน้ำขาน
พบว่าชุมชนลุ่มน้ำขานมีวิธีการปรับตัวเข้าสู่ดุลยภาพใหม่ของตนเอง โดยการคงอยู่ของเศรษฐกิจ
คือ ชุมชนยังคงใช้หน่วยและอัตราการผลิต การแลกเปลี่ยนที่สอดคล้องกับพลังการผลิตของชุมชน
แทนที่จะใช้หน่วยและอัตราที่กำหนดมาโดยระบบทุนหรือรัฐล้าวนๆ ยังคงใช้ระบบแลกเปลี่ยนและ
กระจายผลผลิตโดยใช้ข้าวแทนที่จะใช้เงินตราล้าวนๆ ยังใช้ระบบการทำงานรวมหมู่และแลกเปลี่ยน
แรงงานอย่างมีนัยสำคัญ ยังคงมีและใช้ระบบทรัพย์สินรวมหมู่ ใช้กฎ ระเบียบ ข้อตกลง มาตรการ

ของชุมชน เพื่อรองรับและสนับสนุนระบบการผลิต และระบบความสัมพันธ์ของชุมชน ยังคงสืบทอดองค์การการผลิต องค์การจัดตั้งและเครือข่ายทางสังคม แทนที่จะใช้ตลาดทุนและระบบการปกครองตามกฎหมายที่กำหนดโดยรัฐล้วนๆ ยังคงรักษาด้านที่ให้ความสำคัญกับระบบคุณค่ามากกว่าระบบมูลค่าในการผลิต การใช้แรงงาน การจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน

มณีมัย ทองอยู่ (2546, หน้า บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาอีสาน : กรณีศึกษาชาวนาลุ่มน้ำพอง พบว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชาวนาในพื้นที่ที่ศึกษามีรูปแบบที่แตกต่างกัน 3 แบบ แต่ก็ยังมีลักษณะร่วมที่สำคัญ รูปแบบที่แตกต่างทั้ง 3 แบบได้แก่ หนึ่ง แบบที่ชาวนาสวนหนึ่งสามารถพัฒนากิจการลงทุนเพื่อผลกำไร เป็นผู้ประกอบการอิสระรายย่อยได้อย่างเป็นผลสำเร็จ แต่ความสำเร็จของผู้ประกอบการส่วนน้อยนี้ กลับนำไปสู่สภาพที่ภายในชุมชนมีการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรส่วนรวมอย่างไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งนำไปสู่การสะสมทุนที่ไม่เท่าเทียมกันด้วย สอง แบบที่ก่อตัวขึ้นในเขตชลประทาน ซึ่งมีการพัฒนาในสาขาเกษตรกรรม ในลักษณะการผลิตแบบเข้มข้น และการแตกกิจกรรมด้านการเกษตรให้มีความหลากหลาย สามารถสร้างรายได้และสร้างงานในท้องถิ่น จนเอื้อต่อการดำรงชีพของชาวนาสวนใหญ่ได้ สาม คือแบบที่การผลิตในสาขาเกษตรกรรมไม่สร้างผลผลิตและรายได้ที่พอเพียงต่อการดำรงชีพ ประกอบกับการเติบโตของวิสาหกิจในชนบทมีอยู่อย่างจำกัด ทำให้ครอบครัวชาวนาสวนใหญ่ต้องจัดสรรแรงงานส่วนหนึ่งออกไปรับจ้างต่างถิ่น แต่ครอบครัวชาวนาสวนใหญ่ก็ไม่ละทิ้งการเกษตร และไม่ขายที่ดินของตน

ยศ สันตสมบัติ (2539, หน้า 120) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องท่าเกวียน พบว่า ชุมชนไม่ได้หมายถึงหมู่บ้าน ที่มีอาณาเขตพื้นที่แน่นอนตายตัวอีกต่อไป หากแต่หมายถึงหน่วยทางสังคมที่สมาชิกมีการติดต่อสื่อสาร เสริมสร้างและสืบสานสายสัมพันธ์ทางสังคมที่มีทั้งความเคลื่อนไหวปรับตัว ความขัดแย้งและการผสมกลมกลืน ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลง ที่สำคัญคือ ชุมชนมิได้เป็นหน่วยทางสังคมที่เป็นอิสระหรืออยู่โดดเดี่ยวแยกตัวออกจากหน่วยทางสังคมอื่นๆ ในทางตรงกันข้าม ในทางตรงกันข้าม ชุมชนในรูปแบบใหม่ๆ ดำรงอยู่ในความสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ และในความสัมพันธ์กับรัฐและตลาด ชุมชนในรูปแบบใหม่เริ่มมีขอบเขตครอบคลุมเครือข่ายที่กว้างขวาง เชื่อมโยงพื้นที่ในชนบทกับเมือง มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลง ขัดแย้งและเกิดใหม่อย่างรวดเร็ว

ยศ สันตสมบัติ (2546, หน้า 271 – 274) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องพลวัตของเศรษฐกิจชุมชนภาคเหนือ พบว่าชาวนาไทยภาคเหนือดำเนินชีวิตและผลิตซ้ำความเป็นชุมชนของตนเอง ในบริบทของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้นเรื่อยๆ ขณะที่รูปแบบของการเกษตรสมัยใหม่เข้ามาแทนที่การผลิตเดิม รูปแบบของการถือครองที่ดิน การจัดการแรงงานและการ

ตัดสินใจเกี่ยวกับการเพาะปลูกพืชและการลงทุนเพื่อการผลิตเริ่มเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ที่ดินเปลี่ยนมือ และกระจุกตัวอยู่กับชาวนารวยและนายทุนภายนอกเพิ่มขึ้น การตัดสินใจในการผลิตชนิดของพืชที่จะปลูก ระยะเวลาของการปลูก เริ่มถูกกำหนดจากบริษัทข้ามชาติเพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกัน ชาวนาขนาดกลางและชาวนารายย่อยก็ยังคงทำการผลิตซ้ำตนเองเอาไว้ได้ในระดับหนึ่ง ชาวนาจำนวนไม่น้อยกลายเป็นแรงงานรับจ้างนอกภาคเกษตร เป็นแรงงานอพยพและแรงงานข้ามชาติ การมองชาวนาบนพื้นฐานของวิถีคิดแบบทวินิยมแยกขั้วระหว่างเมืองกับชนบท จึงไม่อาจทำได้อีกต่อไป

รัตนพร เศรษฐกุล (2546, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องหนึ่งศตวรรษเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือ 2442 - 2542 พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและนโยบายของรัฐเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนหมู่บ้าน ในขณะที่วัฒนธรรมชุมชนเป็นปัจจัยที่เหนี่ยวรั้งการเปลี่ยนแปลงให้ช้าลงหรือกำหนดรูปแบบการเปลี่ยนแปลง

สงบ ส่งเมือง (2546, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษที่ผ่านมา พบว่า ชุมชนหมู่บ้านไทยมีอัตลักษณ์ ภูมิหลัง ปฏิสัมพันธ์กับการพัฒนาของภาครัฐและทุนที่ถูกคืบเข้าไปในชุมชนหมู่บ้านต่างๆ อย่างมีภูมิคุ้มกันจากวิถีชีวิตแบบชุมชนนิยมที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน นานนับถอยหลังไปเป็นศตวรรษจนตกตะกอนกลายเป็นแ่งวิถีและวัฒนธรรมที่ถูกลืมและเพิกเฉยไปหลังจากส่วนบนของสังคมไทยหันไปยึดเอาแนวทางในการพัฒนาประเทศตามตัวแบบ แบบอย่างที่ทรงอิทธิพลของประเทศตะวันตก จนก่อให้เกิดวิกฤตขึ้นหลายครั้ง และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า "เป็นการพัฒนาที่ไม่หยิ่งยโสถาวร" ชุมชนหมู่บ้านไทยคุ้นเคยกับวิถีชีวิตที่เป็นปกติสุขแบบพอเพียง เพื่อปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้คนภายในและภายนอกชุมชน ใช้ระบบธรรมชาติและภูมิปัญญาประดิษฐ์คิดค้นสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ที่เหมาะสม เพื่อดำเนินกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจตลอดมา ในลักษณะของธรรมชาติศึกษา จึงเป็นชุมชนหมู่บ้านที่มีกระบวนการถ่ายทอด การเรียนรู้ชัดเจน มีประสบการณ์ชีวิตความสามารถและศักยภาพ ที่จะรับการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์จากทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้ในระดับต่างๆ ตามพลังและความเข้มแข็งของทุนทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของพวกเขา เพื่อปกป้องรักษาวิถีชีวิตแบบชุมชนนิยมเอาไว้เป็นการสร้างชุมชนหมู่บ้านให้พอเพียงเข้มแข็ง เป็นไท พัฒนาได้อย่างมีขนาดตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งในปัจจุบันได้ถ่ายทอดเอากรรมวิธีการผลิต การบริหารจัดการ รวมทั้งการใช้ทุนทางสังคมวัฒนธรรมมาประยุกต์ สร้างองค์กรชุมชนหมู่บ้านใหม่ในรูปของกลุ่ม ชุมชน สมาคม ประชาคม และเครือข่าย เพื่อต่อรองกับภาครัฐและทุนที่มีการรวมศูนย์เข้มข้นมากขึ้นอีกด้วย

สมคิด พรมจ้อย และคณะ (2546, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้ พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่แถบนี้คือกลุ่มชาติพันธุ์กวย ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่นี้มานานกว่า 3,000 ปีแล้วต่อมาภายหลังมีกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ลาว และไทย – ไครاخ อพยพเข้าไปอยู่ในพื้นที่แถบนี้ตามลำดับ ปัจจุบันอีสานใต้ประกอบด้วยกลุ่มคน 4 กลุ่มชาติพันธุ์คือ กวย เขมร ลาวและไทย-ไครاخ โดยมีคนกลุ่มชาติพันธุ์ลาว เป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดในอดีตพื้นที่อีสานใต้ประกอบด้วยทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ การผลิตเป็นแบบยังชีพ โดยมีอาชีพหลัก คือ การทำนา โดยเฉพาะการปลูกข้าวหอมมะลิวิธีการผลิต และวิถีชีวิตชุมชนค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและ การเปลี่ยนแปลงของโลก

อนุสรณ์ อุณโณ (2547, หน้า 354-355) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องขบวนการสิทธิเหนือทรัพยากรส่วนรวมในสังคมไทย พบว่านโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจรากหญ้า และนโยบายการแปลงสินทรัพย์เป็นทุนของรัฐบาลส่งผลให้ขบวนการสิทธิเหนือทรัพยากรส่วนรวมในสังคมไทยประสบความยากลำบาก เพราะนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจรากหญ้าไม่เพียงแต่มีข้อจำกัดในการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ รวมทั้งไม่สามารถช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนท้องถิ่นตามที่บางโครงการตั้งเป้าหมายไว้ได้ หากแต่ยังก้าวข้ามและไม่ให้ความสำคัญกับกลไกทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งชุมชนท้องถิ่นพยายาม คิดค้นและพัฒนาขึ้น รวมทั้งขัดขวางกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยและการเมืองภาคประชาชน เพราะปิดกั้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มทางสังคมต่างๆ โดยเฉพาะชนชั้นกลางไม่ให้มีบทบาท โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือเป็นอุปสรรคต่อขบวนการสิทธิเหนือทรัพยากรส่วนรวมในสังคมไทย เพราะเป็นการสถาปนาความสัมพันธ์เชิงสงเคราะห์และอุปถัมภ์ระหว่างผู้นำกับประชาชนโดยตรงอย่างเบ็ดเสร็จ ขณะที่นโยบายการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน ส่งผลให้ทรัพยากรส่วนรวมประเภทต่างๆ ถูกใช้เพิ่มมากยิ่งขึ้น